

**Hvordan opplever elever i ungdomsskoler måltidsituasjonen
ved implementering av gratis, varm skolemat?**

– En kvalitativ studie

**How do students in secondary schools experience the meal
situation after implementing a free, warm school meal?**

- A qualitative study

Emnekode SERNB3900: Bacheloroppgave i Samfunnsnæring

Vår 2020

Kandidatnummer: 802

Dato: 03.06.2020

Forord

En treåring bachelor i Samfunnsernæring går mot slutten. For tre år siden flytte jeg alene til Lillestrøm for å studere min lidenskap; ernæring. Tre år har gitt meg kunnskap, erfaring og mål som jeg ikke ville vært foruten. Tre år har gitt meg muligheten til å virkelig ta et dypdykk i det som interesserer meg, gjennom forelesninger, prosjekter, utveksling og praksis. Videre gleder jeg meg til å fortsette å bygge på lidenskapen og se hvor den fører meg.

Jeg vil starte med å takke prosjektgruppen ved Folkehelseinstituttet som tok meg imot med åpne armer som praksisstudent i begynnelsen av februar 2020. Takk for at jeg fikk være en del av pilotprosjektet og for bruk av intervjuene i min bacheloroppgave, for alle gode ideene dere har delt rundt oppgaven og for støtten. Jeg føler meg heldig, og vil alltid anbefale studenter å ta praksisen ved Folkehelseinstituttet. Mest av alt har praksisperioden og bacheloroppgaveperioden gitt meg en trygghet på at dette er det jeg vil jobbe videre med.

Videre vil jeg rette en stor takk til min veileder, Lisa Garnweidner- Holme, for all tålmodighet, støtte, forståelse og gode innspill. Det hadde ikke vært det samme uten deg.

Takk til alle rundt meg, venner og familie, som har støttet meg hele veien, møtt meg med forståelse og heier meg frem for hver dag som går.

Sammendrag

Bakgrunn: Barn og unge tilbringer mye tid på skolen. Skolen er en viktig arena for læring og sosialt samvær, og skolemåltidet kan fungere som et viktig samlingspunkt. I dag er det ingen norsk lov om skolemat, det er en uenighet om skolemat burde innføres i norske skoler, og hva som ville vært den beste modellen. Folkehelseinstituttet har i 2019/2020 gjennomført en pilotstudie på fem skoler for å prøve ut en modell for gratis skolemat med utgangspunkt i de fasilitetene skolene har i dag.

Bacheloroppgavens hovedmål: Undersøke hvordan elever i ungdomsskoler opplevde måltidsituasjonen ved implementering av gratis og varm skolemat.

Metode og utvalg: Oppgaven hadde et kvalitativt forskningsdesign og inkluderte fokusgruppeintervjuer fra fem skoler, der to var i Trøndelag, og de tre resterende i Oslo. Intervjuene ble gjennomført i etterkant av implementeringen. Til sammen deltok 31 ungdomsskoleelever. Analyseringen av datamaterialet ble inspirert av tematisk analyse.

Resultater: Elevene var generelt positive til organiseringen av et gratis varmt skolemåltid og nevnte få utfordringer. De la vekt på at organiseringen la til rette for å i større grad være sosial under et felles måltid. Elevene så på skolematen som en sosial og hyggelig begivenhet, og under skolematen snakket elevene mer sammen, også på tvers av klasser. Videre var elevene positive til å spise sammen med lærerne og oppfattet de som mindre strenge enn før, og at de i større grad snakket sammen.

Konklusjon: Funnene tyder på at implementeringen av gratis varm skolemat bidro til å styrke det sosiale miljøet rundt skolemåltidet.

Antall ord: 9807

Innhold

Forord.....	I
Sammendrag	II
Oversikt over tabeller	IV
Oversikt over figurer	IV
1. INTRODUKSJON.....	- 1 -
1.1 Hovedmål og forskningsspørsmål	- 2 -
2. TEORETISK BAKGRUNN	- 3 -
2.1 Skolemat i Norge	- 3 -
2.2 Skolemat i Nordiske land	- 4 -
2.3 Skolemåltidets sosiale funksjon	- 5 -
2.4 Organisering av et sosialt måltid	- 6 -
2.5 Lærerens rolle i skolemåltidet	- 6 -
3. METODE	- 8 -
3.1. Valg av metode	- 8 -
3.1.2 Fokusgruppeintervju.....	- 8 -
3.2 Utvalg	- 8 -
3.3 Datainnsamling	- 9 -
3.3.1 Gjennomføring av fokusgruppeintervjuer	- 9 -
3.3.2 Transkripsjon.....	- 9 -
3.4 Analyse	- 10 -
3.4.1 Trinn 1- Bli kjent med dataene	- 10 -
3.4.2 Trinn 2- Generere innledende koder	- 10 -
3.4.3 Trinn 3- Organisere koder i undertemaer	- 10 -
3.4.4 Trinn 4- Gjennomgåelse av undertema	- 11 -
3.4.5 Trinn 5 og 6- Definere og navngi temaene, og skrive resultater	- 11 -
3.5 Etikk	- 12 -
4.RESULTAT	- 13 -
4.1 Skolematintervensjonen	- 13 -
4.2 Hovedtema og undertema	- 13 -
4.2.1 Opplevelser av organisering av skolematen	- 14 -
4.2.2 Det sosiale miljøet	- 16 -
4.2.3 Lærernes rolle	- 17 -
5. DISKUSJON.....	- 18 -
5.1 Oppsummering av studiens hovedfunn	- 18 -
5.2 Resultatdiskusjon	- 18 -

5.2.1 Hvordan opplevde elevene organiseringen av skolematen?	- 18 -
5.2.2 Hvordan opplevde elevene det sosiale miljøet under et felles varmt måltid?	- 21 -
5.2.3 Hvordan oppfattet elevene lærerne ved et felles varmt måltid?	- 22 -
5.3 Metodediskusjon	- 24 -
6. KONKLUSJON	- 26 -
7. REFERANSELISTE	- 27 -

Oversikt over tabeller

Tabell 1: Bakgrunnsinformasjon om deltakerne

Tabell 2: Eksempel på koding og tematisering av data

Oversikt over figurer

Figur 1: Overordnet tema, hovedtema, og undertema

1. INTRODUKSJON

Barn og unge tilbringer mye av sin tid på skolen. Skolen er en viktig arena for læring og sosialt samvær. Skolemåltidet utgjør for mange en vesentlig del av daglig inntak av mat og drikke, enten maten blir servert eller den er medbrakt. Samtidig vil skolemåltidet være en tid der man får snakket sammen med andre klassekamerater og lærere, og måltidet kan derfor fungere som et viktig samlingspunkt (Helsedirektoratet, 2015, s. 3). Å spise mat handler om mer enn å stoppe sulthetsfølelsen, få i seg de næringsstoffer som kroppen trenger og forebygge sykdom på sikt. God mat og et fellesskap rundt måltidet skaper glede og tilhørighet. Dette er et tema Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017-2021) har satt på dagsorden, noe som har vært gjort i liten grad før (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017, s. 6).

Ifølge Helsedirektoratet (2015) vil en offentlig skolematordning kunne stimulere gode kostholdsvaner, og det hevdes at et felles måltid kan ha en betydelig sosial effekt, fremme sosialt samvær og bedre fellesskapet. Videre vil gode måltidsopplevelser bety mye for trivsel, og kan bidra til et godt læringsmiljø (Helsedirektoratet, 2015, s. 3). Opplæringsloven § 9a–1 tilsier at “alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring” (Regelverkstolkningar frå Udir, 2010, avsn. 1). Ifølge Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017-2021) vil tilrettelegging av gode rammer rundt måltidene i skolen være et viktig element for å sørge for at dette oppfylles (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017, s. 32). Handlingsplanen legger også vekt på at det er et behov for dokumentasjon av hva måltidets betydning betyr for helsen (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017, s. 18).

Skolemat er et tema som med jevne mellomrom blir tatt opp til debatt mellom myndighetene, eksperter, forskere, lærere og foreldre. Det er en uenighet om skolemat burde innføres i norske skoler, og hva som ville vært den beste modellen. Selv om temaet i stor grad er omdiskutert og utprøvinger av ulike skolematmodeller gjennomført, er skoleelevene selv i mindre grad involverte. Hvilke erfaringer har elevene med skolemat? For å forstå kontekstene elevene spiser i, holdninger og opplevelser, er det nødvendig å bruke metoder som lar elevene være medforskere og i mindre grad forskningsobjekter (Johansson et al., 2009, s. 28). Både internasjonalt og i Norge er forskningen på effekter av et skolemåltid mangelfull (Micha et al., 2018, s. 2-3).

Folkehelseinstituttet (FHI) har i løpet av 2019 og 2020 gjennomført en pilotstudie for å prøve ut om det var mulig å innføre en ordning med gratis skolemat med utgangspunkt i de fasilitetene skolene har i dag. Bachelorstudenten har vært en del av dette prosjektet i sin praksisperiode. Pilotstudien

gikk ut på å utvikle og gjennomføre en modell med enkle varmretter som kunne lages i en gryte på fem skoler over ti dager for ungdomsskoleelever. Utviklingen av modellen skjedde i samarbeid med Geitmyra matkultursenter for barn og Unge kokker. Disse organisasjonene har kokkefaglig bakgrunn og har erfaring med matlagning til barn/ungdom. Det ble gjennomført fokusgruppeintervju for å undersøke gjennomførbarheten av modellen. En forsker og en prosjektmedarbeider ved FHI gjennomførte to fokusgruppeintervjuer på hver av de fem skolene. Et med de mest involverte lærerne og rektorene/skoleledelsen, og et med en gruppe elever. Dette er det materialet denne oppgaven bygger på.

1.1 Hovedmål og forskningsspørsmål

Hovedmålet med bacheloroppgaven var å undersøke hvordan elever i ungdomsskoler opplevde måltidsituasjonen ved implementering av gratis og varm skolemat.

Spesifikke forskningsspørsmål:

- Hvordan opplevde elevene organiseringen av skolematen?
- Hvordan opplevde elevene det sosiale miljøet under et felles varmt måltid?
- Hvordan oppfattet elevene lærerne ved et felles varmt, måltid?

2. TEORETISK BAKGRUNN

2.1 Skolemat i Norge

Et historisk tilbakeblikk viser at et system med skoleadministrerte måltider ble innført i Bergen og Oslo på 1890- tallet for trengende elever. Elevene fikk et gratis, varmt skolemåltid 3-4 ganger i uken. Det ble tidlig stilt kritiske spørsmål ved det varme måltidet i Norge, og Oslofrokosten ble innført som et svar på kritikken. Oslofrokosten var et brødmåltid med frukt/grønnsak og melk, hovedsakelig for underernærte barn (Andresen & Elvbakken, 2007, s. 375). På 1950 tallet var det rundt halvparten av norske skoleelever som var en del av en type frokostsystem. Etter hvert ble ikke skolefrokosten sett på som et sosialt behov, men i større grad som en økonomisk byrde for landet. I etterkrigstiden ble foreldrene oppfordret til å sørge for at skolebarna hadde matpakke etter Oslofrokost-modellen (Andresen & Elvbakken, 2007, s. 376), også kalt Sigdalsfrokosten, fra år 1963 frem til 1980 (Oslo Kommune, u.å., avsn. 7). I dag er det ingen norsk lov om skolemat, og selv om flere ungdomsskoler har tilbud med kantine eller matbod, er det fortsatt medbrakt mat som er det vanligste til lunsjpausene (Helsedirektoratet, 2015, s. 7).

I 2013 utførte Helsedirektoratet en landsomfattende kvantitativ kartlegging av mat og måltider i norske skoler. Formålet var «å kartlegge tilbudet av mat og drikke, rammer for skolemåltidet i grunnskolen, kjennskap til forskrifter og retningslinjer som omhandler skolemåltidet, samt å undersøke hvilke innsatsfaktorer som er sentrale i arbeidet med å sikre gode rammer for skolemåltidet.» (Helsedirektoratet, 2013, s. 7). Undersøkelsen ble gjennomført blant kontaktlærere, skoleledere og ansvarlige for kantine/matbod på grunnskoler i Norge (Helsedirektoratet, 2013, s. 7). Ifølge undersøkelsen var det 71% av ungdomsskoleelevene som hadde med seg medbrakt matpakke, og 29% som ikke hadde med (Helsedirektoratet, 2013, s. 17).

Samme undersøkelse viste at andelen av kantiner/matboder har økt i kombinerte- og ungdomsskoler siden 2000. Om lag halvparten av de kombinerte skolene og 80% av ungdomsskolene i landet, hadde kantine eller matbod. Det var varierte tilbud i kantinerne/matbodene, og med et generelt lite tilbud om varm mat (Helsedirektoratet, 2013, s. 33). Videre hadde få skoler frokostservering, henholdsvis 8% på de kombinerte skolene og 16% av ungdomsskolene. 58% av ungdomsskolene med frokostservering, fikk servert gratis frokost av skolen. Under 10% av barne-, kombinerte- og ungdomsskolene tilbydde elevene andre ordninger/abonnementsordninger. Ordningene var gratis gjennom skolen eller foreldrebetalte, og bestod av brødmat, frukt, yoghurt og/eller varmmat en til fem dager i uken. Flere skoler hadde elevbedrift eller elevråd som solgte mat og drikke. Om det var, og hvilke tilbud om mat og drikke skolene hadde, varierte mellom fylkene (Helsedirektoratet, 2013, s.

21). Denne kartleggingen viste at tilbud og organisering av mat og måltider i stor grad var i tråd med Helsedirektoratets retningslinjer fra 2003 (Helsedirektoratet, 2013, s. 7).

I 2015 publiserte Helsedirektoratet «Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen». Disse retningslinjene var en mer utdypende og fornyet versjon av «Retningslinjer for skolemåltidet» fra 2003. Funn fra Helsedirektoratets kartlegging i 2013 var blant annet en årsak til revisjon av retningslinjene fra 2003 (Helsedirektoratet, 2015, s. 10). Anbefalingene var for gjennomføring av måltid (spisetid, tilsyn, tilrettelegging fysisk og sosialt, mattrygghet, den ernæringsmessige kvaliteten på drikke og maten som tilbys, og miljøhensyn). Målet med retningslinjene er «å bidra til at elevene sikres gode rammer for måltidene og god ernæringsmessig kvalitet på mat- og drikketilbudet» (Helsedirektoratet, 2015, s. 3). Retningslinjene var rettet mot skoleeiere, skoleledere, lærer og andre ansatte i skolen, og kunne fungere som et verktøy for å bidra til redusert sosiale forskjeller på skolen, og ellers i nærmiljøet.

2.2 Skolemat i Nordiske land

I de nordiske landene er det stor forskjell på mat i skolen, fra full lunsj med muligheter til å velge av flere retter, til ingen skolemattilbud (Dahl & Jensberg, 2011, s. 64). Både Finland og Sverige har regler i opplæringslovet som fokuserer på at det skal være et gratis mattilbud i skolen der kommunen dekker kostnadene. I Island er det et krav i opplæringsloven at elevene skal ha mat i løpet av dagen, men ikke et krav om at det skal være gratis. Det er derfor opp til skoleeiere hvordan de ønsker å finansiere en ordning (Dahl & Jensberg, 2011, s. 64). I likhet med Norge, er det i Danmark ingen lovfestet krav til skolemat, og ingen nasjonal ordning for gratis skolemat. Den enkelte skoleeier kan derimot etablere frivillige matordninger og bestemme hvordan den skal finansieres (foreldrebetalt eller skoleeier) (Dahl & Jensberg, 2011, s. 64). En nordisk pilotstudie fra 2009 studerte de forskjellige matbudskapene barn møtte i de nordiske landene og deres egne refleksjoner rundt disse (Johansson et al., 2009, s.28). Artikkelen brukte begrepet «foodscapes» for å beskrive stedene og sammenhenger der barn spiser og kommer i kontakt med mat, og dermed deres assosiasjoner og betydninger som var knyttet til det (Johansson et al., 2009, s.30). Skolen var en arena der elevene kom i kontakt med mat. Det ble i artikkelen lagt vekt på de forskjellige løsningene for skolemat i de nordiske landene, og elevenes opplevelser av disse. Det kom frem at elevene i Norge og Danmark hadde medbrakt matpakke som ble spist på elevens plasser i klasserommet, og elevene i Finland og Sverige fikk gratis, varm skolemat servert i kantine (Johansson et al., 2009, s.28).

Skolemat har vært lovpålagt i Finland siden 1948, og det stilles krav til matens ernæringsmessige innhold, hvordan maten tilbys og tilsyn av elevene (Dahl & Jensberg, 2011, s.65-66). Det har derimot

vært utfordringer med at elever ikke benytter seg av tilbudet, og mange elever har tilgang til usunn mat (Dahl & Jensberg, 2011, s. 69). I Sverige er det ikke noen lov om kvaliteten av maten, men en rekke retningslinjer. Disse retningslinjene har et fokus på det ernæringsmessige og helsemessige med maten, og de har anbefalinger om hvordan den bør serveres, når og hvor ofte. I likhet med Finland har det vært problemer med at elevene ikke benytter seg av skolemattilbudet og de har et høyt inntak av usunn mat (Dahl & Jensberg, 2011, s. 72-73). I Danmark har staten anbefalinger for sunn skolemat og veiledningsmateriale til de som ønsker å etablere sunne skolematsordninger. En undersøkelse i 2008 viste at mellom 50 og 60% av skolene i Danmark hadde en skolematsordning, med hovedsakelig foreldrebasert finansiering (Dahl & Jensberg, 2011, s. 75). Tilsvarende som for de andre landene er det i Island en rekke retningslinjer og anbefalinger for skolemat (Dahl & Jensberg, 2011, s. 80).

2.3 Skolemåltidets sosiale funksjon

Skolemat har en viktig rolle i det sosiale miljøet i klassen og generelt på skolen. Ifølge Utdanningsdirektoratet (2016, s. 3) er skolen en arena som bidrar til elevenes sosiale og personlige utvikling. Klasserom er komplekse sosiale system som kan fremme sosial utvikling (Havik, 2016, avsn. 3). Friminuttene, inkludert matfriminuttet, åpner opp for sosialt fellesskap og relasjonsbygging blant elevene (PPT for Ytre Nordmøre, 2013, s. 4). Dunbar benyttet data fra en nasjonal undersøkelse i Storbritannia for å se på hvordan det å spise med andre kan føre til både individuelle og sosiale fordeler (2017, s. 198). Han fremhevet at mennesker som ofte spiste sammen med andre kunne forventes å ha større sosiale nettverk, var lykkeligere og ofte mer fornøyd med livene (Dunbar, 2017, s. 206). Å dele et måltid produserer et fellesskap, og å spise det samme kan skape intimitet og bringe folk sammen (Fischler, 2011, s. 533). Videre kan det føre til at man definerer seg som et medlem av en gruppe eller et samfunn (Polivy, Pliner & Vartanian, 2019, kap. 13, s. 216). Å spise sammen er både inklusiv og eksklusiv ettersom man deler et måltid med noen, og andre ikke (Fischler, 2011, s. 533). Utdanningsdirektoratet (2016, s. 11) legger vekt på at det er et sterkt tilpasningskrav for elever i forhold til andre medelever. Det å være en del av en gruppe er viktig for barn og unge. Denne gruppen av medelever består av venner, og elevene opplever sosial deltakelse og interaksjon. Disse gruppene har ofte bestemte verdsett, interesser og lignende (Utdanningsdirektoratet, 2016, s. 11). Mennesker følger nøye med på hva, hvordan og hvor mye de som sitter ved siden av oss spiser, dette kalles "social influence" (Herman et al., 2019, kap. 13, s. 5). Dette kan igjen påvirke hvordan man selv spiser og holdningene man har til maten. En årsak kan være at mennesker lærer av andres oppførsel, og at en type godkjenning av andre oppleves som givende (Higgs, 2015, s. 42).

2.4 Organisering av et sosialt måltid

Som nevnt innledningsvis vil gode måltidsopplevelser i skolen ha en stor betydning for trivsel og kan bidra til et godt læringsmiljø ifølge Helsedirektoratet (2015, s. 3). På bakgrunn av dette er en av Helsedirektoratets anbefalinger at «det bør tilrettelegges for regelmessige måltider som fremmer matglede, sosialt samvær, trivsel og helse» (Helsedirektoratet, 2015, s. 16). For å oppfylle dette må skolen sørge for at det finnes muligheter for bespising som egner seg, og som vil kunne ivareta måltidets sosiale funksjoner. Videre betyr dette at det fysisk må tilrettelegges for spising (Helsedirektoratet, 2015, s. 16). Tradisjonelt sett har skolekantiner vært et sted for å fremme og lære elevene om sunn mat, men skolekantiner vil også kunne spille en viktig rolle i å øke den sosiale tilknytningen i skolene (Senior, 2012, s.157). I Helsedirektoratets anbefaling for tilrettelegging, legges det også vekt på at en kantine eller en spisesal vil kunne tenkes å gjøre det enklere å legge til rette for positive felles måltidsopplevelser rundt bordet sammenlignet med å spise i klasserommet (Helsedirektoratet, 2015, s. 17).

En annen anbefaling fra Helsedirektoratet er at «elevene bør sikres nok tid til å spise, minimum 20 minutter» (Helsedirektoratet, 2015, s. 18). Anbefalingen legger vekt på viktigheten av tilstrekkelig avsatt tid for at trivsel oppnås under måltidet. Kartleggingen for mat og måltider i skolen i 2013 viste derimot at kun 63% for ungdomstrinnet samlet, hadde avsatt minst 20 minutters spisepause (Helsedirektoratet, 2013, s. 18).

2.5 Lærerens rolle i skolemåltidet

Voksne er viktige rollemodeller og har stor innvirkning på barn og ungdom, og det kan derfor være positivt at lærere og elever spiser sammen. Derfor understreker Helsedirektoratet (2015, s. 17) i anbefalingen om tilrettelegging av et måltid i skolen, at de ansatte skal ta ansvaret om å fremme gode og sunne matvaner på alvor. Videre skal Helsedirektoratets kostråd ligge til grunn for skolens formidling om kosthold (Helsedirektoratet, 2015, s. 17).

Helsedirektoratet anbefaler at «elevene bør få tilsyn av en voksen i matpausen» (Helsedirektoratet, 2015, s. 18), dette for å blant annet sikre en god ramme rundt måltidet. En voksen kan følge med elevenes inntak av mat, og samtidig avverge mobbing og ubehag som kan oppstå under måltidet. Tilstrekkelig tilsyn bidrar også til at måltidets sosiale funksjoner ivaretas (Helsedirektoratet, 2015, s. 19). Ifølge Helsedirektoratets kartlegging for mat og måltider (2013, s. 22-23), var andelen av elevene som hadde fullt tilsyn under skolemåltidet henholdsvis 98% og 85% for 1.-4 trinn og 5. -7. Trinn og noe lavere for 8.-10 trinn. Tilsyn blant disse skolene ble hovedsakelig sikret av lærere, men også i noen tilfeller av assistenter. Ved 35% av de kombinerte skolene spiste lærerne sammen med elevene

sine. Deres rolle i måltidet var blant annet å bidra til trivelig spisemiljø og skape spiserø (Helsedirektoratet, 2013, s. 22-23).

I Sverige er et av formålene med gratis skolemat å oppdra og utdanne sunne barn. De legger vekt på at lærere bør spise sammen med barna, referert til "pedagogiske måltider". Målet er å gi elever og lærere mulighet til å snakke sammen med hverandre under et måltid, og for å lære barn om mat og sunne matvaner. Et av punktene som utgjør et pedagogisk måltid, er nettopp at lærerne burde spise sammen med elevene (Osowski, Göranson & Fjellström, 2013, s. 420).

I Finland vektlegges det at lærerne skal ha en oppdragende funksjon ved måltidene, og at måltidet er en del av utvikling av matvaner. Videre skal elevene skal lære seg betydningen og formålet med måltidet. Retningslinjene i Finland berører flere aspekter rundt skolemåltidet og legger vekt på at maten ikke bare skal tilfredsstille næringsbehovet, men at maten også inngår i skolens omsorg for elevene (Dahl & Jensberg, 2011, s. 65-66). Lærerne i Finland har tildelte oppgaver ved skolemåltidet, disse omfatter at de skal bidra til sunne kostholdsvaner hos elevene, sosial omgang og god matkultur (Dahl & Jensberg, s. 72).

3. METODE

3.1. Valg av metode

Målet med fokusgruppeintervjuene var å utforske hva elevene synes om det å få gratis varm skolemat, blant annet om de likte maten og opplegget, og hvordan de opplevde de ti dagene. Prosjektgruppen ved FHI valgte fokusgruppe fremfor individuelle intervju fordi de ønsket å få til en dialog og en dynamisk samtale mellom elevene. Temaet var ikke sensitivt eller kontroversielt, og ville derfor passe i fokusgrupper.

3.1.2 Fokusgruppeintervju

Fokusgruppeintervju er en kvalitativ metode der en gruppe deltagere samles og oppfordres til å diskutere et bestemt tema (Kitzinger, 1995, s. 299). Denne type intervju er en praktisk metode for å samle inn erfaringer og tanker fra flere personer samtidig (Kitzinger, 1995, s. 299). Moderator stiller åpne spørsmål om tema som ønskes undersøkt, og rettleider diskusjonen samtidig som deltagerne oppfordres til å bruke egne ord, stille spørsmål og utforske hva som er viktig for dem (Kitzinger, 1995, s. 299; Bjørklund, 2005, s.43). Fokusgruppeintervju kan hjelpe deltagere til å utforske og avklare egne meninger i en gruppeprosess som ikke vil være like tilgjengelig i et individuelt intervju (Kitzinger, 1995, s. 299). Dessuten kan fokusgruppeintervju åpne opp en mulighet for å delta for de som ikke ønsker å gjennomføre et intervju alene, eller som føler at de ikke har mye å bidra med (Kitzinger, 1995, s. 300).

3.2 Utvalg

Av de fem skolene som var med var to i Trøndelag, og de tre resterende i Oslo. Det var henholdsvis Geitmyra matkultursenter for barn (Oslo) og Unge Kokker (Trøndelag) som plukket ut skolene, da begge organisasjonene kjenner godt til skolene i sine områder. Skolene ble valgt ut strategisk og var av ulik beliggenhet, elevtall og størrelse. Tre av skolene var av urban beliggenhet, og to var rural. Pilotprosjektet ble hovedsakelig gjennomført for elevene på ungdomsskolen, med et unntak der kun niendeklasse på én av skolene var med i prosjektet.

Ungdomsskoleelevene som deltok i fokusgruppeintervju (Tabell 1) var hovedsakelig fra elevrådet, henholdsvis på fire av fem skoler. Elevrådet representerer alle alderstrinnene (8. til 10. klasse) og var demokratisk valgt. Ettersom kun niende klasse på en av skolen deltok i prosjektet, bestod denne fokusgruppen av tilfeldig valgte elever på alderstrinnet. De elevene som ønsket å delta kunne melde

seg, deretter trakk ledelsen ut noen av de som hadde meldt sin interesse. Til sammen deltok 31 ungdomsskoleelever i fokusgruppeintervjuene.

Tabell 1

Bakgrunnsinformasjon om deltakerne i fokusgruppeintervjuene

Skole	Antall elever i fokusgruppeintervjuet	Klassetrinn representert
Skole A	6	8., 9., 10. klasse
Skole B	7	8., 9., 10. klasse
Skole C	5	9. klasse
Skole D	5	8., 9., 10. klasse
Skole E	8	8., 9., 10. klasse

3.3 Datainnsamling

3.3.1 Gjennomføring av fokusgruppeintervjuer

En forsker og prosjektmedarbeider ved FHI gjennomførte ett fokusgruppeintervjuer blant ungdomsskoleelever på hver av de fem pilot skolene. Intervjuene ble gjennomført i etterkant av de ti dagene elevene fikk servert gratis varm skolemat, og tok sted på skolen i en klassesstime, med tidsramme på ca. 45 minutter. Intervjuene ble tatt opp med båndopptaker. Intervjusettingen var gjennomtenkt, der alle deltagere satt sammen rundt et bord, med forsker og prosjektmedarbeider på ulike steder rundt bordet. Dersom det ikke var store nok bord, ble det organisert slik at alle fikk sitte rundt bordet. En semi-strukturert intervjuguide (Vedlegg 1), ble benyttet i intervjuene for å få til den dynamiske samtalen. Guiden ble derfor ikke benyttet i kronologisk rekkefølge, men elevene styrte i noen grad hvor samtalen gikk. Spørsmålene var knyttet til skolematen de hadde fått, med blant annet spørsmål om i hvilken grad de likte opplegget, og om det var forskjell under spisingen sammenlignet med en vanlig dag. Før intervjuet startet ble det gjennomført en introduksjon der elevene ble informert om prosjektet og hvem FHI var. Intervjuene varte henholdsvis mellom 33 og 52 minutter.

3.3.2 Transkripsjon

Bachelorstudenten transkriberte lydopptakene fra de kvalitative intervjuene ved hjelp av programmet f4transkript i løpet av sin praksisperiode hos FHI. Å transkribere vil si å overføre tale til tekst, enten fra lyd- eller videoopptak (Røsland, 2018, avs. 1). Programmet var et manuelt transkriberingsverktøy (Universitetet i Oslo, 2017, avsn. 1), der lydfilen importeres og man har tilgang til nyttige funksjoner for transkripsjon. Dette inkluderer muligheten til å variere hastigheten lydfilen

spilles av i, og enkel stopp og spill funksjon. Deltagerne ble nummeret og skilt mellom kjønn i hvert fokusgruppeintervju for å skille mellom personene som snakket. Intervjuene ble transkribert så presist som mulig, men med periodevise utfordringer med lyd kvalitet og deltagere som snakket over hverandre. Videre ble transkripsjonene for hvert fokusgruppeintervju lastet ned som word-filer (Audiotranskripsjon, U.d.). Prosjektgruppen ved FHI kvalitetsikret transkripsjonsarbeidet.

3.4 Analyse

Analysen av datamaterialet var i denne oppgaven inspirert av tematisk analyse ifølge Braun & Clarke (2006). Tematisk analyse er en metode for å identifisere, analysere og rapportere gjengående tema i datasettet i forhold til problemstillingen (Braun & Clarke, 2006, s. 79). Metoden er fleksibel, og anbefales for nybegynnere innen kvalitativ analyse, og ble derfor vurdert som passende for studenten (Braun & Clarke, 2006, s. 78). Analyseprosessen bestod av seks følgende trinn.

3.4.1 Trinn 1- Bli kjent med dataene

Det første trinnet handlet om å fordype seg i dataene. Dette vil si at man leser transkriptene flere ganger (Braun & Clarke, 2006, s. 87). For å bli bedre kjent med dataene som en helhet ble transkriptet lest to ganger, samtidig tok studenten notater og markerte ideer for videre koding.

3.4.2 Trinn 2- Generere innledende koder

Neste steg var å generere innledende koder fra datasettet. Koder er deler av transkriptene som bemerkes som interessant for analysen (Braun & Clarke, 2006, s. 88). På dette stadiet ble Nvivo 12 anvendt, et analyseverktøy innen forskning. Tekstfilene ble importert i programmet for strukturering av intervjuene og videre koding. Transkriptene ble systematisk gjennomgått linje for linje for å gi full og lik oppmerksomhet til hele datasettet. Nvivo 12 gjorde det enkelt å kode ved å markere og navngi deler av teksten for hvert transkript (Braun & Clarke, 2006, s. 88-89). Fra og med generering av inneledende koder var veileder involvert, og kom med forslag til omstrukturering av koder både i forhold til navn og innhold.

3.4.3 Trinn 3- Organisere koder i undertemaer

Koding av relevant data resulterte i en lang liste med forskjellige koder på tvers av intervjuene. Neste steg var å sortere kodene i potensielle undertemaer (Braun & Clarke, 2006, s. 89). For å få en bedre oversikt printet studenten ut kodene for å enklere skille de fra hverandre. Kodene ble analysert og de med likhetstrekk ble markert med samme farge for å enklere kunne se hvordan forskjellige koder kunne kombineres for å danne undertemaer (Braun & Clarke, 2006, s. 89). På denne måten starter

tankeprosessen om forholdet mellom koder, mellom undertemaer og de ulike nivåer av tema (Braun & Clarke, 2006, s. 90). Samtidig som flere koder falt naturlig sammen, var det også koder som var vanskelig å plassere. I Nvivo 12 fikk disse en egen gruppe kalt «relevant kanskje», dette for å ikke totalt utelukke at disse kunne være relevant senere (Braun & Clarke, 2006, s. 91). Studenten hadde sammen med veileder gode diskusjoner og refleksjoner om de kodene og undertema som studenten utviklet. Tette samtaler med veileder fortsatte videre i de følgende trinnene.

3.4.4 Trinn 4- Gjennomgåelse av undertema

Videre var det viktig å gjennomgå alle potensielle undertema for å både sikre at kodene har en sammenheng med hverandre, og at temaene reflekterer kodene og transkriptene som en helhet (Braun & Clarke, 2006, s. 91). Først ble alle kodene for hvert undertema gjennomgått, og deretter transkriptene lest gjennom. I løpet av denne prosessen ble noen koder plassert i «kanskje relevant» og andre flyttet til andre undertemaer. I likhet med kodene ble noen av undertemaene endret da det for noen ikke var nok data, eller undertemaene ble slått sammen. Ettersom transkriptene ble lest gjennom, dukket det også opp mer relevant informasjon, og noen nye koder ble inkludert. Ifølge Braun & Clarke (2006, s. 91) er det viktig at data innen hvert tema skal ha en meningsfylt sammenheng, og det skal være en klar forskjell mellom temaene (Braun & Clarke, 2006, s. 91).

3.4.5 Trinn 5 og 6- Definere og navngi temaene, og skrive resultater

I det femte trinnet av analyseringen var fokuset på å definere hovedtemaene og navngi dem etter hva hvert undertema handlet om, slik at navnene gjenspeiler innholdet i kodene. Ifølge Braun & Clarke (2006, s. 92) er det viktig å identifisere hva som er interessant med dataene og hvorfor når man skal navngi temaene. Å bestemme om man skal inkludere undertema var en del prosessen (Braun & Clarke, 2006, s. 92). Med mange temaer, ble det i denne oppgaven bestemt å gruppere disse i hovedtemaer og undertemaer. Hovedtemaene var i større grad navngitt etter forskningsspørsmålene. Navnene skal være kortfattet og umiddelbart gi leseren en forståelse av hva temaet handler om (Braun & Clarke, 2006, s. 92). Under hele prosessen ble også kodene og temaene vurdert opp mot forskningsspørsmålene og hovedmål for å sikre at disse kunne besvares. Tabell 2 viser et eksempel hvordan utdrag fra to forskjellige intervju var kodet og plassert under samme tema. For å forsikre seg om at forskningsspørsmålene og hovedmål kunne besvares, oppsummerte studenten hovedtemaene med undertema i et par setninger for å kunne tydeligere se hvilken informasjon som kunne trekkes ut. Dette var begynnelsen på et første utkast av resultatdelen, som var trinn seks. De endelige navnene for hovedtema og undertema ble ikke ferdigstilt før resultatdelen var ferdig.

Tabell 2

Eksempel på koding og tematisering av data.

Utdrag fra intervju	Kode	Undertema	Hovedtema
1) Eller så kan du komme hit [kantinene] og sette deg ned og snakke med venner. 2) Ja, siden det er så mange som ikke har med seg mat, så er det kanskje mange som ser på iPad'en eller er mer sånn usosiale.	I kantinen kan man snakke med venner Til vanlig er elevene mer usosiale rundt maten	Skolemat beskrives som «sosialt»	Det sosiale miljøet

---

3.5 Etikk

Ved FHI ble forskningsprosjekter godkjent gjennom personvernombudet (PVO). I dette prosjektet var alle data anonyme og det ble ikke innhentet helseopplysninger. PVO vurderte derfor at det ikke var behov for en personvernkonsekvensutredning (Data Protection Impact Assessment-DPIA). Fritt informert samtykke er sentralt ved forskning på mennesker. Det innebærer at det skal være frivillig å delta uten press, og at deltageren gir samtykke på bakgrunn av tilstrekkelig informasjon om hva forskningen handler om (Fossheim, 2015, avsn 1). Samtykke bør være skriftlig og samles inn før forskningen går i gang (Fossheim, 2015, avsn. 16). For hver av skolene i prosjektet ble det sendt ut tilpasset samtykkeskjema (Vedlegg 1) og informasjonsskriv (Vedlegg 2) i forkant av fokusgruppeintervjuene. Etersom elevene var under 16 år, måtte foresatte samtykke (Larsen, 2013, avsn. 11). Det var frivillig å delta og informantene kunne trekke seg når som helst dersom de ønsket det. Informasjon om fokusgruppeintervjuene og transkripsjoner ble lagret i en egen mappe i SharePoint som bare bachelorstudenten og medlemmene i prosjektgruppen fra FHI hadde tilgang til.

4.RESULTAT

4.1 Skolematintervensjonen

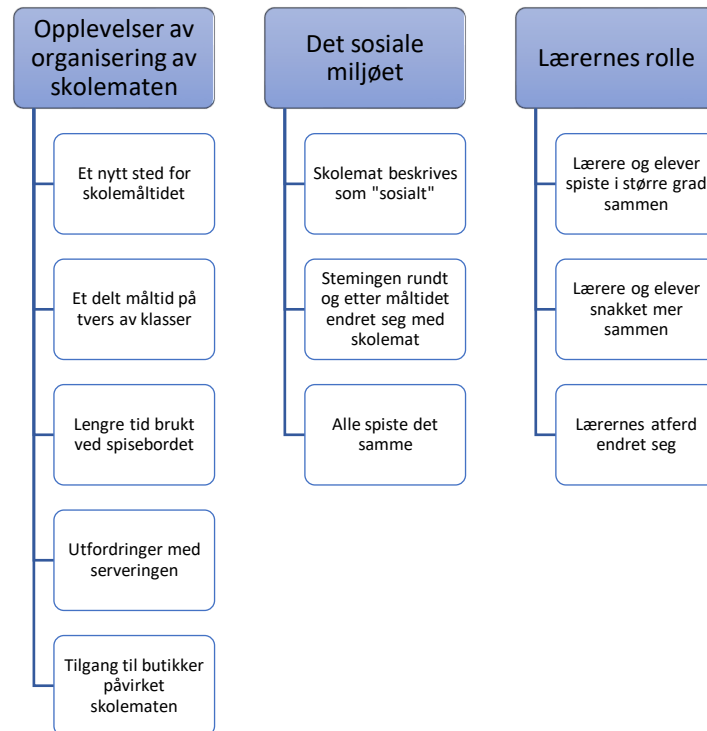
På de fem skolene som ble valgt ut til pilotprosjektet, fikk ungdomsskoleelevene servert enkle varmretter i gryte i total ti dager. Elevene var selv en aktiv del av den praktiske gjennomføringen. Menyen var den samme for alle skolene og var utviklet av Unge kokker, Geitmyra matkultursenter for barn og prosjektgruppen. Den første uken fikk skolene hjelp av en kokk fra Geitmyra matkultursenter for barn (Oslo) eller Unge Kokker (Trøndelag), de hadde med seg oppskrifter og alt som trengtes av matvarer for en uke. Den andre uken var det skolen selv som organiserte matlagingen, fra planlegging til oppvask, men med dekte matvarekostander og frikjøp av lærer. De ulike rettene var:

- Havregrøt med rørte skogsbær, servert med melk, honning, yoghurt og kanel.
- Digg grønnsakssuppe, servert med flatbrød og persille.
- Fiskegryte (sei) ala red curry, servert med couscous.
- Gulrotsuppe med ingefær, servert med revet kålsalat og krutonger.
- Chili-sin carne, servert med rømme og lefser.

4.2 Hovedtema og undertema

Gjennom den tematiske analysen ble det utviklet elleve undertema, som videre ble samlet i tre hovedtema. Disse gjenspeiler de viktigste faktorene som påvirket ungdomsskoleelevenes opplevelse av måltidsituasjonen ved implementering av gratis, varm skolemat (Figur 1). Videre vil resultatene beskrives ut ifra hovedtemaene.

Ungdomsskoleelevenes opplevelse av måltidsituasjonen

Figur 1. Overordnet tema, hovedtema, og undertema.

4.2.1 Opplevelser av organisering av skolematen

Gjennom intervjuene med elevene kom det frem at det var litt variasjon på om de spiste der de pleide eller ikke, men på flere av skolene ble skolemåltidet servert et annet sted enn elevene vanligvis pleier å spise, ofte i et større rom med flere tilstede. Noen elever kunne fortelle at det var i klasserommet de vanligvis spiste, i kantina for noen, mens andre hadde i større grad frihet til å sette seg å spise der de ville. For eksempel uttrykte et fåtall elever at de kunne sitte og spise på benker eller sofaer, adskilt fra klasserom og kantine. Elevene uttrykte at de ofte satt sammen med flere under prosjektet, enn dersom man hadde friheten til å sitte og gå dit man ville i matfriminuttet. Noen elever uttrykte at de opplevde dette som en fordel, "... bare det å få være litt mer sammen, istedenfor på rad på klasserommene" (Gutt, skole A).

De fleste elevene kunne fortelle at de var sammen med venner i matfriminuttet, gjerne i de samme gjengene. I intervjuene uttrykte noen elever at man til vanlig fikk velge hvem man ville sitte sammen med på tvers av klasser, men mange sa at man under skolematen i større grad var sammen med andre elever. Mange av elevene understrekte også at man i større grad snakket med andre elever enn man pleier under skolematen: "Jo, det var jo litt gjengene da, men det var jo, man snakket litt med nabobordet for eksempel ..." (Jente, skole D), en annen elev uttrykte: "Du snakker med vennene dine i forskjellige klasser" (Jente, skole D).

I intervjuene kom det frem at de fleste skolene har til vanlig avsatt spisetid, men det varierte om elevene måtte sitte i klasserommet å spise i et avsatt tidsrom, eller om elevene kunne gå fritt hele matfriminuttet. Det var derimot flere elever som trakk frem at de ofte opplevde å sitte lengre ved matbordet når de hadde skolemat. Dette var til tross for regler som tilsa at man måtte gå ut i matfriminuttet eller man hadde avsatt tid for måltidet per klasse: "... for egentlig hadde hver klasse en tid, men det var ingen som fulgte de tidene" (Jente, skole C).

De fleste elevene fortalte at de hentet maten ved en matstasjon der elevene som hadde laget maten, porsjonerte den ut. Med tanke på hvordan elevene opplevde servering var det ulike faktorer som ble nevnt, hovedsakelig var dette kommentarer på utfordringer som oppstod. Elevene visste ikke hva maten inneholdt, og oppleve at de som serverte var sure og det ble mye rot. Det var spesielt én faktor relatert til serveringen elevene la vekt på; de skulle ønske det var voksne som serverte:

Og det tror jeg også har litt å si. At for eksempel visst det har stått tre voksne mennesker der med fult av hansker, og du ser at det er veldig, hva skal jeg si, renslig da. Da føler jeg flere folk hadde gått også. For du ser niendeklassingene som står der med bare et forkle liksom, man kan jo ... man vet ikke om de har vært overalt. (Gutt, skole E).

På tre av fem skoler fortalte elevene at de hadde tillatelse til å gå utenfor skolens område i matfriminuttet, og på de resterende kom det frem i intervjuene at det var regler mot dette. For de skolene dette var tillatt, uttrykte elevene at mange benyttet seg av muligheten i matfriminuttet og at de hadde kort vei til diverse butikker/kiosker/restauranter. For noen av elevene var det rett og slett ikke plass for å oppholde seg på skolens område, og elevene sa seg nødt til å dra utenfor: "Vi må jo

gå noe sted, og det eneste vi har er liksom Kiwi og Deli” (Jente, Skole D). I forhold til prosjektet uttrykte noen elever at de opplevde at mange valgte å dra på butikken istedenfor eller i tillegg til å benytte seg av mattilbudet. Elever ved en annen skole uttrykte at dersom de også hadde hatt muligheten til å dra på butikken, ville de gjort det samme: “... så visst vi kan dra på butikken, så drar nok de fleste på butikken istedenfor skolemat” (Gutt, skole A).

4.2.2 Det sosiale miljøet

Et hyppig brukt ord av elevene i intervjuene var “sosialt”. Skolemat ble ansett som noe sosialt, et sted man kunne sitte ned og snakke med venner og andre elever: “Ja, fordi folk ble også sittende mye lengre i klasserommet, og så snakket vi faktisk ordentlig sammen og det var sånn god stemning. For de som kanskje ikke snakker så mye sammen da, kunne jo snakke om maten” (Jente, Skole D). Flere av elevene nevnte at de benyttet mobiltelefonen eller iPad mer på vanlige skoledager, og var i større grad usosial: “For eksempel en vanlig dag sitter man kanskje på sofaen på telefonen” (Gutt, Skole B), “Ja, siden det er så mange som ikke har med seg mat, så er det kanskje mange som ser på Ipad’en eller er mer sånn usosiale» (Jente, Skole D). For de som hadde tillatelse for å gå utenfor skolens område i friminuttene, la de også til at de opplevde skolemat som mer sosialt enn å dra på butikken. Elevene brukte også store deler av friminuttet i butikkø.

Også når man går på butikken så blir man også litt mer fra hverandre. Fordi visst for eksempel, ja en av mine venninner går på butikken, og så har jeg spist. Så spiser hun og kommer tilbake, og så får vi nesten ikke noen tid sammen. (Jente, Skole D).

En elev på en annen skole forklarte: “Det blir jo på en måte mer sosialt da man sitter rundt bordet som å spise et ordentlig måltid, enn å bare dra på senteret og kjøpe noe lunsj” (Jente, skole B).

Andre ord elevene benyttet hyppig var “stemning”, “koselig” og “hyggelig”. Elevene utrykte at de opplevde det som koselig å sitte og snakke sammen, og samles rundt maten. Det var mer koselig med skolemat enn vanlig skoledag, selv om man ikke likte maten: “Alle hadde liksom fått mat, selv om den ikke var så god så.. satt de der å bare og snakket og lærere kom og.. det var liksom, det var hyggelig” (Jente, Skole C). En elev uttrykte at den gode stemningen også fortsatte etter måltidet: “Det ble liksom bare sånn generelt god stemning i klasserommet, og jeg tror det gikk litt sånn utover dagen. Og hvordan elevene var og oppførte seg” (Jente, Skole D).

De fleste av elevene synes ikke det var flaut å spise fremfor andre til vanlig, og var ikke så opptatte av hva andre hadde med på matpakken med mindre det var noe "spennende" eller "kreativ" mat, eller noe som lukter vondt: "... Da får de ikke den maten alene, men visst du ikke har med så god mat, så bryr egentlig ingen seg" (Jente, skole D). Flere elever uttrykte at de hadde gått i samme klasse i mange år, og alle spiste tilsvarende det samme. Selv om elevene understrekte at man ikke kommenterer dårlig om maten til andre, var det likevel noen som følte på at man kan tenke fælt om egen mat. En elev fremhevet at det var viktig at alle spiste det samme, og at dette kan ha bidratt til at flere spiste ved skolemat:

Men jeg føler liksom om vi får servert brødsiver og pålegg på skolen, så er det fortsatt folk som spiser mer fordi du har ikke tatt den med hjemmefra liksom .... Jeg tror egentlig det er ganske mange i klassen vår som ikke vil spise på grunn av det de har med i nisten liksom. Så de ville spise fordi at alle hadde det samme liksom [om skolematen]. (Jente, skole E)

En elev dro også frem at man ble påvirket dersom noen andre snakket vondt om skolematen "Eneste var at, hvis noen kom ut fra mat og helse rommet som hadde spist, og så kom det noen andre senere så var det sånn "nei dere burde ikke gå inn, det er kjempeekelt" og sånt og da gikk det litt sånn, at man ikke hadde lyst å gå inn å spise" (Jente, Skole C).

4.2.3 Lærernes rolle

På de fleste skolene fortalte elevene at lærerne spiste sammen med dem under prosjektet, noe de ikke pleide å gjøre. Noen av elevene uttrykte at å dele et måltid med lærerne opplevdes som en hyggelig begivenhet: "Det er kanskje litt hyggeligere, fordi lærerne pleier ikke å spise når vi har spising" (Jente, Skole D). Elevene opplevde at lærerne snakket generelt mer med elevene sine: "Men de var liksom ikke sånn, prøvde å "shhh", det var litt sånn satt der og snakket med elevene sine liksom" (Jente, Skole C). Elevene understrekte at lærerne også ble oppfattet som mindre strenge: "... hvis du sitter her på telefonen så er det sånn " anmerkning!" hvis det var der oppe var det liksom "kan du ikke ta bort det da ..."" (Jente, Skole C).

5. DISKUSJON

Resultatene i denne oppgaven vil diskuteres opp mot tidligere forskning og teori for å belyse hovedmålet og forskningsspørsmålene. Diskusjonen er delt i tre deler med oppsummering av studiens hovedfunn, resultatdiskusjon og til slutt en metodediskusjon.

5.1 Oppsummering av studiens hovedfunn

Hovedmålet med bacheloroppgaven var å undersøke hvordan elever i ungdomsskoler opplevde måltidsituasjonen ved implementering av gratis og varm skolemat. Hovedfunnene om hvordan elevene opplevde organiseringen av skolematen viste at elevene var generelt positive til organiseringen av et gratis, varmt skolemåltid med noen få utfordringer. Elevene kommenterte spesielt hvordan organiseringen la til rette for å i større grad være sosial under måltidet. Elevene opplevde at de ofte satt sammen i større grupper under måltidet, snakket med andre enn de pleide, og satt lengre ved matbordet. En faktor som påvirket organiseringen var at elevene valgte, eller ville valgt å dra på butikken istedenfor skolemat. Videre ble elevenes opplevelse av det sosiale miljøet under et felles varmt måltid undersøkt, resultatene viste at elevene så på skolematen som en sosial begivenhet, og som en sjanse til å snakke sammen og være samlet til et felles måltid. Elevene la vekt på at dette var en positiv opplevelse som skapte god stemning. Det siste forskningsspørsmålet omhandlet hvordan elevene oppfattet lærerne ved et felles varmt måltid. Her viste resultatene at elevene var generelt positive til å spise sammen med lærerne, det oppstod en mulighet for å snakke sammen og elevene oppfattet lærerne som mindre strenge.

5.2 Resultatdiskusjon

Diskusjonen av resultatene fremstilles gjennom studiens tre forskningsspørsmål: 1. Hvordan opplevde elevene organiseringen av skolematen? 2. Hvordan opplevde elevene det sosiale miljøet under et felles varmt måltid? 3. Hvordan oppfattet elevene lærerne ved et felles varmt måltid?

5.2.1 Hvordan opplevde elevene organiseringen av skolematen?

Elevene uttrykte at måten skolematen var organisert på, la til rette for å være mer sosial under måltidet. Tilsvarende anbefaler Helsedirektoratet nettopp at skoler bør tilrettelegge et måltid som ivaretar måltidets sosiale funksjoner gjennom god organisering (Helsedirektoratet, 2015, s. 16).

Et viktig element i organiseringen av et sosialt måltid var hvor måltidet fant sted. Flere elever spiste i et større rom enn til vanlig. Helsedirektoratet legger vekt på at en kantine eller en spisesal vil være viktig for det sosiale miljøet rundt måltidet (Helsedirektoratet, 2015, s.17). Selv om ikke alle elevene

spiste i en kantine eller en spisesal, vil det kunne tenke seg at de samme positive effektene vil kunne la seg gjøre med et adskilt og større bespisnings sted. I motsetning til resultatene i bacheloroppgaven har andre studier vist uenigheter blant elevene om den beste løsningen var å sitte i et adskilt klasserom eller i kantinen (Johansson et al., 2009, s.34; Haugset & Nossun, 2013, s. v; Benn & Carlsson, 2014, s. 29). I et prosjekt med fire nordtrønderske skoler i 2012-2013 fikk elevene gratis skolemat der målet var å se på ulike måter å organisere måltider på. Flere elever la vekt på at det var viktig å kunne bestemme selv hvor man spiste (Haugset & Nossun, 2013, s. v). I skolematprosjektet var elevene generelt positive til måltidets sted, dette kan være et resultat av at et større rom også ga muligheten til å samle flere elever under samme måltid, også på tvers av klasser.

Flere av elevene uttalte at de spiste sammen i større grupper, også på tvers av klasser. I to nordiske studier, ble det derimot ikke observert at å spise i et større rom (kantine) førte til at elevene spiste på tvers av klassetrinn (Johansson et al., 2009, s.34; (Osowski, Göranson & Fjellström, 2012, s. 58). Noen av elevene i denne oppgaven uttrykte tilsvarende, med at de satt i de samme gjengene som de pleide. Dette kan være fordi de samme elevene vanligvis kunne velge hvem man spiste sammen med, også på tvers av klasser.

En annen viktig faktor ved å organisere et sosialt måltid er at det er avsatt tilstrekkelig tid til bespisingen for å oppnå trivsel. Helsedirektoratet (2015, s. 16) anbefaler minimum 20 minutter. Resultatene i denne oppgaven tyder på at elevene ofte satt lengre ved spisebordet. Flere skoler hadde avsatt spisetid, men flere av elevene nevnte at disse ikke ble fulgt. Om dette kun gjaldt perioden hvor skolematprosjektet ble utført er usikkert og kom ikke frem i intervjuene. Men elevene opplevde at reglene ved skolemåltidet ikke var like strenge som til vanlig. Et delt måltid tar ofte lengre tid sammenlignet med å spise alene, en årsak kan være fordi man trives i venners selskap og derfor bruker mer tid sammen (Herman et al. ,2019, s. 193). Som oppgaven vil komme tilbake til, anså elevene måltidet som en arena for sosialisering og situasjonen som koselig. Derfor kan en årsak til at elevene brukte lengre tid ved bordet være at de i større grad satt sammen, og med flere ved skolemat.

Organiseringen av serveringen ble i mindre grad omtalt i intervjuene med elevene, men i de fleste tilfeller var det elevene som serverte maten til sine medelever og lærere. En av hovedutfordringene elevene nevnte var nettopp at det var elevene selv som serverte, og ikke lærerne. Måten elevene snakket om serveringen tyder på at det var noe mangel på tillitt til måten medelevene håndterte maten på, og hygiene var et av de punktene som ble fremhevet. Hvorfor elevene hadde mer tillitt til

lærerne enn medelevene er usikkert. Det kan være at elevene hadde en form for tillitt og trygghet til voksne som ikke oppstod med medelevene. God opplæring for servering vil kunne være viktig for å styrke tilliten. Bachelorstudenten kunne ikke finne andre studier som har sett på hvordan elever har opplevd selve serveringen ved skolemat.

Mange elever, hovedsakelig i tiende klasse, i grunnskoler og ungdomskoler har tillatelse til å gå utenfor skolens område i skoletiden, og har tilgang til diverse utsalgssteder (Helsedirektoratet, 2013, s. 62). Ifølge Helsedirektoratets kartlegging for mat og måltider i skolen i 2013 (2013, s. 62), hadde elever ved henholdsvis 38,5% og 48,7% av kombinerte skoler og ungdomsskoler tillatelse til å forlate skolens område. Videre hadde 91,8% og 94,9% mulighet til å handle i matbutikk/kiosk/gatekjøkken/bakeri (Helsedirektoratet, 2013, s. 62). Tilsvarende hadde elevene ved tre av skolene i skolematprosjektet mulighet til å dra utenfor skolens område i matfriminuttet og hadde i stor grad tilgang til matbutikk/kiosk/gatekjøkken/bakeri (Helsedirektoratet 2013, s. 62). Ved en av skolene nevnte elevene at de ikke hadde mulighet til å oppholde seg på skolens område i matfriminuttet, og butikken ble derfor løsningen. Reglene for avsatt spisetid ble i mindre grad fulgt og elevene fikk sitte lengre ved bordet, dette kan ha resultert i at elevene brukte mindre tid på butikken. Fortsatt opplevde elevene at flere valgte å dra på butikken til tross for et tilbud om gratis varm mat, både istedenfor og i tillegg til skolematen. På en av de skolene der det ikke var tillatt å dra på butikken, uttrykte elevene at om det hadde hatt muligheten, ville flere antageligvis valgt butikken istedenfor skolemat. Det kan tenke seg at det å dra på butikken kan bli sett på som en form for frihet både til å forlate skolen, og til å selv kunne velge hva man spiser, men dette kom ikke direkte frem i intervjuene. På denne måten ble matbutikk/kiosk/gatekjøkken/bakeri en konkurrent for skolematen.

Chortatos et al studerte norske ungdommers forbruksvaner blant de som kjøpte varer i skolekantinen og de som ikke gjorde det (2018, s. 1). De konkluderte blant annet med at ungdommene som brukte skolekantinen to eller flere ganger var også den gruppen som oftest kjøpte mat og drikke fra butikker nær skolen. Videre fremhevd Chortatos et al. at det kan være viktig å forbedre skolemattilbudene, med tanke på pris på varene i skolekantinen og appellerende sunn mat (2018, s. 10). Tilsvarende kan det være viktig at skolematen appellerer til elevene og at det fokuseres på *hvordan* man får elevene til å velge skolemat istedenfor butikken, og dermed hvilke faktorer som er viktig for dem ved implementering av varm, gratis skolemat.

5.2.2 Hvordan opplevde elevene det sosiale miljøet under et felles varmt måltid?

Som tidligere nevnt vil et større rom føre til at flere elever blir samlet, også på tvers av klasser. Elevene la vekt på at de snakket mer, også med andre elever enn de pleier og var i større grad sosial under skolematprosjektet. Tid var igjen en faktor som ble nevnt i sammenheng med det sosiale miljøet. Lengre tid til å sitte rundt bordet førte til at de også fikk mer tid til å snakke sammen. I intervjuene kom det frem at når elevene satt med flere elever og snakket mer- var skolematen selv et samtaleemne. Skolematen skapte et fellesskap, der maten de fikk servert var felles for alle og derfor noe alle hadde en tilknytting til. Tilsvarende viser litteraturen at et måltid skaper fellesskap og intimitet (Fischler, 2011, s. 533; Herman et al, 2019, s. 216, kap. 13). Elevene understrekte at dersom man snakket med nye elever kunne man enkelt snakke om maten. I en svensk studie om hvilke aspekter som er relevant for å promotere et positivt skolemiljø fra elevers perspektiv, understreker elever at forhold som å opprettholde vennskap i pausene, er viktig for å ha det bra på skolen (Backman et al., 2012, s. 567). En kvalitativ dansk kasusstudie om gratis skolemat ble utført i tidsrommet 2009-2011, der fokuset var å evaluere effektene av gratis skolemat intervensjon på elevers læring, og på læringsmiljøet på skolen (Benn & Carlsson, 2014, s. 23). I intervju med de danske elevene la de spesielt vekt på at det var positivt å spise sammen i klassen, og de så en forbedring i det sosiale miljøet- de pratet mer sammen når de satt rundt bordet og delte et måltid (Benn & Carlsson, 2014, s. 27). Tilsvarende anså elevene i denne oppgaven skolematen som et sted å være sammen og snakke med venner.

En av årsakene til at elevene opplevde implementering av skolemat som mer sosial sammenlignet med vanlig skoledag, var nettopp at elevene var mer samlet. På vanlige dager hadde flere elever muligheten til å gå som de ville i matpausen, og var derfor mer spredt. Elevene opplevde derfor at å delta på skolematprosjektet var mer sosialt enn å dra på butikken, der elevene ofte var samlet i mindre grupper. For de som dro på butikken i matfriminuttet, ble store deler av tiden brukt i butikkø. Videre kan dette tyde på at flere elever oppholder seg utenfor skolens område i friminuttene, og man kan anta at færre spiser sammen. I den danske kvalitative kasusstudien av Benn & Carlsson (2014, s.29) opplevde de tilsvarende situasjon. De eldre elevene (8. og 9 klasse) hadde lov til å forlate skolens område i matpausen, og kjøpte ofte mat utenfor skolens område og spiste i mindre grupper. Under prosjektet måtte de derimot sitte inne å spise i 10-20 minutter, og etterhvert så elevene på dette som sosiale fordeler av måltidsituasjonen, og elevene likte å spise sammen (Benn & Carlsson, 2014, s. 29). Dette kan tyde på at dersom elevene ser på skolemat som en sosial fordel, vil et tilbud om skolemat kunne øke antall som spiser sammen i lunsjpausen.

I likhet med oppgaven, påpekte en elev i et intervjuutdrag i artikkelen av Benn & Carlsson at det var koselig å spise sammen med klassekameratene (Benn & Carlsson, 2014, s. 29). I samme studie var elevene positive til å spise i mindre grupper og understrekte at det var en god atmosfære i klasserommet, og det skapte en fellesskapsfølelse (Benn & Carlsson, 2014, s. 29). I denne oppgaven spiste elevene i flere tilfeller i større grupper enn til vanlig, men understrekte likevel at det var en god atmosfære både rundt skolematen og videre utover dagen. For elevene som fikk gratis skolemat ved nordtrønderske skoler i 2012- 2013, la elevene vekt på at det viktigste var at maten var god, og at skolemåltidet var trivelig og sosialt (Haugset & Nossun, 2013, s. v). Tilsvarende brukte elevene i denne oppgaven ordet "hyggelig" for å beskrive skolemåltidet. En elev i intervjuene dro også frem at det var koseligere med skolemat selv om man ikke likte maten. Dette kan tolkes som at det ikke nødvendigvis var maten i seg selv som var viktigst for alle elevene, men at selve måltidsituasjonen og organiseringen rundt var av stor betydning.

Når elevene spiste sammen i matfriminuttene åpnet det opp for at de kan påvirke hverandre. De fleste elevene understrekte derimot at det ikke var flaut å spise, og man kommenterte ikke andres mat. I en annen nordisk studie (Johansson et al, 2009, s.35), var innholdet i medbrakt matpakke ofte forskjellig. I denne oppgaven understrekte derimot elevene at alle spiste tilsvarende det samme når man hadde medbrakt matpakke. Under skolematprosjektet spiste alle det samme, og som tidligere nevnt skapte skolemat et fellesskap på denne måten (Higgs, 2015, s. 42). Noen elever i denne bacheloroppgaven nevnte at det å spise det samme førte til at flere spiste. Elevene var av den gruppen (barn og unge) som har et sterkt tilpasningskrav, og som ofte har et ønske om å være som de andre og ikke skille seg ut (Utdanningsdirektoratet, 2016, s. 11). Slik litteraturen viser kan man gjennom å spise samme mat få en type godkjenning (Higgs, 2015, s. 42). Elevene snakket i mindre grad om hvordan man påvirket hverandre dersom man ikke likte maten- det ble i større grad sett på som et samtaleemne. Dette tyder igjen på at det å snakke sammen var en stor del av elevenes opplevelses av skolematen som en sosial begivenhet.

5.2.3 Hvordan oppfattet elevene lærerne ved et felles varmt måltid?

I Helsedirektoratets karlegging for mat og måltider i norske skoler kom det frem at færre lærere spiser sammen med elevene sine (2013, s. 22), tilsvarende funn kom frem i denne oppgaven der de fleste elevene påpekte dette. Under skolematprosjektet spiste lærerne i større grad sammen med elevene, tilsvarende var noen av lærerne i Benn & Carlsson studie mye sammen med elevene under måltidet (2014, s.29). Videre etterstrebet lærerne i deres studie å snakke sammen med elevene for å skape en god atmosfære og en følelse av å dele et måltid (Benn & Carlsson, 2014, s. 29). Elevene i denne oppgaven var tilsvarende veldig positive til å spise sammen med lærerne.

Elevene la vekt på at når de under skolematprosjektet delte skolemåltidet med lærerne, snakket lærer og elever mer sammen. Lærerne tok initiativ til å starte samtaler med elevene og bidro på denne måten til å ivareta måltidets sosiale funksjoner (Helsedirektoratet, 2015, s. 19). Det kom derimot ikke frem hva de snakket om, og det er derfor usikkert om lærerne snakket om kosthold, og om de jobbet for å fremme gode og sunne matvaner slik Helsedirektoratet anbefaler (2015, s. 17). Det kom heller ikke frem i intervjuene blant elevene hvilken rolle lærerne hadde under måltidet, men elevene la vekt på at det å spise sammen med lærerne skapte et trivelig spisemiljø. Helsedirektoratets kartleggings undersøkelse i 2013 av mat og måltider i norske skoler viste tilsvarende funn. Lærernes rolle ved de skolene lærerne og elevene spiste sammen, var nettopp å bidra til et trivelig spisemiljø i tillegg til å skape spisero (Helsedirektoratet, 2013, s. 22-23).

Både i Sverige og i Finland legges det vekt på at lærere og elever skal snakke sammen, og bør i tillegg spise sammen (Osowski et al., 2013, s. 420; Dahl & Jensberg, s. 72). I de to nordiske landene har de et ønske om at lærerne skal bruke måltidet som en arena for å lære om forskjellige aspekter rundt mat og måltider (Osowski et al., 2013, s. 420; Dahl & Jensberg, s. 72). Tilsvarende var det i Danmark viktig at lærerne snakket med elevene om næringsinnholdet i maten (Benn & Carlsson, 2014, s. 29). Dette tyder på at de nordiske landene har en enighet i at måltidet skal både være en arena for læring og for sosial omgang mellom lærere og elever.

Elevene nevnte at det var regler både for hvor lang tid man kunne sitte ved måltidet og bruk av telefon. Ved skolematprosjektet opplevde elevene derimot at lærerne var mindre strenge. De fikk sitte lengre ved bordet og lærerne ga en lavere straff ved brudd på skolens regler. For eksempel forklarte en elev at man til vanlig ville fått anmerkning ved bruk av telefon under måltidet, men under skolematprosjektet spurte læreren om ikke man kunne ta bort telefonen. En forklaring på at lærerne opplevdes som mindre strenge, kan være nettopp det at lærerne og elevene delte et måltid. Et sterkere fellesskap kan ha oppstått blant elever og lærere som følge av skolematen. Som et resultat kan lærernes fokus rundt måltidet i mindre grad ha vært å opprettholde regler og tilsyn, men i større grad handle om å ha det hyggelig sammen. Uten å spørre lærerne direkte hvordan reglene under skolematprosjektet endret seg eller ikke, kan det være utfordrende å vite *hvorfor* elevene opplevde dette.

5.3 Metodediskusjon

Prosjektgruppen ved FHI ønsket å undersøke hva elevene syns om å få gratis varm skolemat, og valgte derfor fokusgruppeintervju. En fordel med fokusgruppeintervju er nettopp at flere personer samles til en diskusjon rundt et tema. Det vil videre kunne forekomme forskjellige oppfatninger av et tema som ikke ville vært tilgjengelig i et individuelt intervju (Kitzinger, 1995, s. 299). I fire av fem fokusgrupper var deltakerne fra elevrådet, disse representerte alle alderstrinnene (8. til 10. klasse). I noen tilfeller hadde de ulike alderstrinnene en noe annerledes organisering av skolematen, spesielt med tanke på måltidets sted, og man kunne i intervjuene høre at elevene diskuterte dette. I fokusgruppeintervjuene diskuterte elevene ulike og like erfaringer og tilføyet hverandres historier med mer informasjon.

I et fokusgruppeintervju kan gruppepåvirkningen være stor og dette kan føre til en rikere skala av ideer (Bjørklund, 2005, s. 43), men påvirkningen kan også føre til at egne meninger og oppfatninger endres. Dette kan videre påvirke resultatene (Bjørklund, 2005, s.47). Det vil igjen være viktig å understreke at barn og unge er en gruppe som har et sterkt tilpasningskrav i forhold til andre barn og unge, og har i større grad et ønske om å være som de andre og ikke skille seg ut (Utdanningsdirektoratet, 2016, s. 11). Derfor bør det ikke utelukkes at elevene kan ha påvirket hverandres meninger under fokusgruppeintervjuene, og at elevene kunne svart annerledes dersom det var individuelle intervju.

En begrensning ved fokusgruppeintervju som metode er at man ikke kan generalisere resultatene for andre grupper. Resultatene fra et fokusgruppeintervju avhenger av forskningsdesign, spørsmålsstilling og analyse, og dynamikken er avhengig av interaksjonen som skjer mellom deltakerne (Bjørklund, 2005, s.47). I kvalitativ forskning bruker man begrepet overførbarhet, og den vil være knyttet til om man kan kjenne igjen meningen, og dersom denne meningen gir innsikt av betydning. Funnene i bacheloroppgaven vil ikke være overførbar til alle skoler i Norge, men kan gi innsikt i hvordan det var blant elever i enkelte skoler (Drageset & Ellingsen, 2010). Dersom ungdomsskoleelever på andre skoler rundt om i landet hadde samme opplegg og de samme fasilitetene, vil det tenkes at man kunne finne noenlunde tilsvarende resultater som kom frem i denne oppgaven. En styrke med denne oppgaven er nettopp at de fem skolene representerer både Oslo og Trøndelag, rural og urban beliggenhet, og organiseringen har skjedd på til dels ulike måter. Likevel viser resultatene at det er i stor grad en enighet blant elevene rundt opplevelsen av måltidsituasjonen. Det er viktig å nevne at denne oppgaven ser på elevenes opplevelser og oppfatninger, og at disse oppfatningene ikke nødvendigvis samsvarer med lærernes.

Studenten gjennomførte transkribering av lydopptakene fra de kvalitative intervjuene. Ved å være den som transkriberte fikk studenten god oversikt over intervjuene som var det første trinnet i analyseprosessen. Lydopptakene var i stor grad av god kvalitet og var et godt grunnlag for en ordrett transkripsjon. Der det oppstod utfordringer med å tyde det som ble sagt, ble det i teksten markert med gul uthevingsfarge og tidspunkt. Dette gjorde det enklere å finne tilbake til de utydelige delene for å gjøre et nytt forsøk på å tyde det som ble sagt. Dersom det var et behov for oppklaring av innholdet i intervjuene og situasjonen rundt, kunne studenten diskutere dette med de i prosjektgruppen ved FHI som var tilstede i fokusgruppene. En mulig svakhet kan derimot være at studenten ikke selv var en del av fokusgruppeintervjuene, og derfor kan ha hatt en annen oppfatning av situasjonen rundt intervjuene og den informasjonen som genereres. Det at prosjektgruppen kvalitetsikret transkriptene før studenten begynte analyseprosessen for å sikre at viktig informasjon ikke ble oversett, kan anses som en styrke.

Analysen av datamaterialet var i denne oppgaven inspirert av tematisk analyse ifølge Braun & Clarke (2006). Ved utvikling av koder og temaer var studenten i diskusjon med veileder, noe som kan ansees som en fordel. Ulike personer har ulike oppfatninger av datasettet, det kan derfor være en fordel å diskutere med andre, i tillegg hadde veileder god erfaring. En fordel ville vært at studenten hadde hatt en grundigere diskusjon om koder og temaer med de som gjennomførte fokusgruppeintervjuene. Dette for å sikre at viktig informasjon ikke ble oversett, og en mulighet til å diskutere ulike oppfatninger av intervjuenes innhold.

6. KONKLUSJON

Denne bacheloroppgaven gir en innsikt i hvordan ungdomsskoleelever opplevde måltidsituasjonen ved implementeringen av gratis, varm skolemat. Funnene i oppgaven tyder på at et slikt måltid kan bidra til et godt sosialt miljø. Organiseringen av skolematen hadde innvirkning på det sosiale miljøet ved at det la til rette for et felleskap. Tilstedeværelsen av lærerne ble trukket frem som positivt, og lærerne ble en del av det sosiale miljøet ved måltidet. Funnene tyder på at en tilstedeværelse i andre omgivelser virket positivt på lærer/elev rollen. Et godt sosialt miljø fremmer trivsel som videre kan påvirke det totale læringsmiljøet i skolen. Ved en eventuell implementering av en offentlig skolematordning, vil det etter studentens syn være viktig å fortsette arbeidet med elevinvolvering. Dette for at elevene skal få et eierskap til skolemåltidet.

Det er fortsatt behov for kvalitative studier som involverer skolelever i større grad enn tidligere. Dette for å se på hvilke faktorer som er viktig for dem ved innføring av gratis varm skolemat, og dermed hva som skal til for at elevene benytter seg av tilbudet. Videre kan det være interessant å se på hvordan ulike skolematmodeller kan påvirke det sosiale miljøet.

7. REFERANSELISTE

- Andresen, A., & Elvbakken, K. (2007). From poor law society to the welfare state: School meals in Norway 1890s-1950s. *Journal of Epidemiology and Community*, 61(5), 374-377.
<http://dx.doi.org/10.1136/jech.2006.048132>
- Audiotranskription. (u. å.). f4transkript: Time- saving transcription. Hentet fra
<https://www.audiotranskription.de/english/f4>
- Backman, Y., Alerby, E., Bergmark, U., Gardelli, Å., Hertting, K., Kostenius, C., & Öhrling, K. (2012). Learning within and beyond the classroom: Compulsory school students voicing their positive experiences of school. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56(5), 555-570. <https://doi.org/10.1080/00313831.2011.621138>
- Benn, J., & Carlsson, M. (2014). Learning through school meals? *Appetite*, 78, 23-31. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2014.03.008>
- Bjørklund, O. (2005). Fokusgruppe–Noen metodiske betraktninger. *Økonomisk fiskeriforskning*, 15, 42-50. Hentet fra <https://www.nofima.no/filearchive/Oddrun%20Bjorklund.pdf>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.1191/1478088706qp063oa>
- Chortatos, A., Terragni, L., Henjum, S., Gjertsen, M., Torheim, L. E., & Gebremariam, M. K. (2018). Consumption habits of school canteen and non-canteen users among Norwegian young adolescents: a mixed method analysis. *BMC pediatrics*, 18(1), 328. <https://doi.org/10.1186/s12887-018-1299-0>
- Dahl, T., & Jensberg, H. (2011). *Kost i skole og barnehage og betydningen for helse og læring: En kunnskapsoversikt*. København, 1-140. Hentet fra <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700700/FULLTEXT01.pdf>
- Drageset, S. & Ellingsen, S. (2010). Å skape data fra kvalitativt forskningsintervju. *Sykepleien forskning*, 5(4), 332-335. <https://doi.org/10.4220/sykepleienf.2011.0027>
- Dunbar, R. (2017). Breaking bread: the functions of social eating. *Adaptive Human Behavior and Physiology*, 3(3), 198-211. <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.1007/s40750-017-0061-4>
- Fischler, C. (2011). Commensality, society and culture. *Social Science Information*, 50(3-4), 528-548. <https://doi.org/10.1177/0539018411413963>

- Fossheim, H. J. (2015, 17. juni). Samtykke. Hentet fra <https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Personvern-og-ansvar-for-den-enkelte/Samtykke/>
- Haugset, A. S., & Nossun, G. (2013). Beskrivelse av utprøving av skolemåltid ved fire skoler i Nord-Trøndelag. Trøndelag, Norge, 1-57. Hentet fra <https://tfou.no/wp-content/uploads/2015/10/arbnot20138web.pdf>
- Havik, T. (2016, 07. november). Læreren og elevens vennskap. Hentet fra <https://laringsmiljosenteret.uis.no/skole/klasseledelse/relasjoner/lareren-og-elevenes-vennskap-article116110-21049.html>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2017). *Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017-2021: Sunt kosthold, måltids glede og god helse for alle!* Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/fab53cd681b247bfa8c03a3767c75e66/handlingsplan_kosthold_2017-2021.pdf
- Helsedirektoratet. (2013). *Mat og måltider i grunnskolen: En kvantitativ landsdekkende undersøkelse blant kontaktlærere, skoleledere og ansvarlige for kantine/matbod* (IS-2135). Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/mat-og-maltider-i-skolen-og-skolefritidsordningenundersokelser/Mat%20og%20m%C3%A5ltider%20i%20grunnskolen%20%E2%80%93%20En%20kvantitativ%20landsdekkende%20unders%C3%B8kelse%20blant%20kontaktl%C3%A6rere,%20skoleledere%20og%20ansvarlige%20for%20kantine,%20matbod.pdf>
- Helsedirektoratet. (2015). *Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i skolen: Del 2: Ungdomsskole* (IS-2373BM). Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/mat-og-maltider-i-skolen/dokumenter-mat-og-maltider-i-skolen/mat-og-maltider-ungdomsskole-nfr-bokmal.pdf>
- Herman, C. P., Polivy, J., Pliner, P., & Vartanian, L. R. (2019). *Social Influences on Eating*. Cham: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-28817-4>
- Higgs, S. (2015). Social norms and their influence on eating behaviours. *Appetite*, 86, 38-44. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2014.10.021>

- Johansson, B., Mäkelä, J., Roos, G., Hillén, S., Hansen, G. L., Jensen, T. M., & Huutilainen, A. (2009). Nordic children's foodscapes: Images and reflections. *Food, Culture & Society*, 12(1), 25-51. <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.2752/155280109X368651>
- Kitzinger, J. (1995). Qualitative research: introducing focus groups. *Bmj*, 311(7000), 299-302. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/29728251>
- Larsen, T. A. (2013, 09. desember). Barn og samtykke- hva sier norsk rett? Hentet fra <https://www.etikkom.no/Aktuelt/Fagbladet-Forskningsetikk/arkiv/2013/2013-4/Barn-og-samtykke--hva-sier-norsk-rett/>
- Micha, R., Karageorgou, D., Bakogianni, I., Trichia, E., Whitsel, L. P., Story, M., ... Mozaffarian, D. (2018). Effectiveness of school food environment policies on children's dietary behaviors: A systematic review and meta-analysis. *PloS one*, 13(3), 1-27. <http://dx.doi.org.ezproxy.hioa.no/10.1371/journal.pone.0194555>
- Oslo Kommune. (u.å.). Fra varmmat til Oslofrokost til matpakke. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/OBA/Mat/oslofrokost.asp>
- Osowski, C. P., Göranzon, H., & Fjellström, C. (2012). Children's understanding of food and meals in the foodscape at school. *International Journal of Consumer Studies*, 36(1), 54-60. <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.1111/j.1470-6431.2011.01003.x>
- Osowski, C. P., Göranzon, H., & Fjellström, C. (2013). Teachers' interaction with children in the school meal situation: The example of pedagogic meals in Sweden. *Journal of nutrition education and behavior*, 45(5), 420-427. <https://doi.org/10.1016/j.jneb.2013.02.008>
- PPT for Ytre Nordmøre. (2013, 12. april). TA GREP OM INSPEKSJON I FRIMINUTTENE. Hentet fra <https://pptytrenordmore.files.wordpress.com/2013/05/ta-grep-om-inspeksjon-i-friminuttene-4.pdf>
- Regelverkstolkningar frå Udir. (u.å.). Retten til et godt psykososialt miljø Udir-2- 2010: 3. Elevens rett til eit godt psykososialt miljø. Hentet fra <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Laringsmiljo/Udir-2-2010-psykososialt-miljo/Del-I/3/>
- Røsland, F. (2018, 12. oktober). Transkripsjon- en innføring. Hentet fra <https://contxt.no/transkripsjon/#tab-con-9>

Senior, E. (2012). School canteens- places for increasing social connectedness? *Health promotion Journal of Australia*, 23(2), 157-157. <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.1071/HE12157>

Universitetet i Oslo. (2017, 19. oktober). f4 & f5transkript. Hentet fra <https://www.uio.no/tjenester/it/forskning/datafangst-og-analyse/f4f5transcribe.html>

Utdanningsdirektoratet. (2016, 18. mars). Relasjoner mellom elever. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/psykososialt-miljo/Relasjoner-mellom-elever/>

Oversikt over vedlegg

Vedlegg 1: Intervju guide

Vedlegg 2: Eksempel på samtykkeskjema til foresatte

Vedlegg 3: Eksempel på informasjonsskriv til elever

Vedlegg 1: Intervju guide

Spørsmål til elevene:

Generelt

- Hva synes dere om disse ti dagene med gratis skolemat?
- Har det vært noen forskjeller disse ti dagene sammenlignet med en vanlig uke?
  - Det sosiale for eksempel.
  - Spist mer eller mindre?
- Hadde dere noen forventninger i forkant?
- Foretrekker du å ha med matpakke eller å få servert skolemat?
  - Hva tror dere resten av klassen mener?
- Likte dere denne maten bedre/dårligere enn det dere vanligvis spiser?
- Hva tenker dere om at rettene var kjøttfri?

Spisesituasjon

- Hvor spiste dere maten som ble servert?
  - Spiser dere der vanligvis også?
- Hvordan var det å spise denne skolematen sammenlignet med sånn dere vanligvis spiser? (Gjorde dette noe med miljøet)
- Burde noe vært gjort annerledes? *(Er ute etter om de likte å spise maten der de gjorde, eller om de ville ha spist et annet sted + om serveringen gikk greit)*

Om opplegget

- Likte dere maten eller ville dere foretrukket annen mat?
  - Hva ville dere skulle vært annerledes?
- Var dere med og lagde maten?
  - Hvordan var det?

Mattilbud

- Har dere mattilbud på skolen til vanlig?
- Kjøper dere mat her?
- Er det vanlig å gå på butikken?
  - Gikk dere like ofte på butikken i ukene dere fikk mat? (Spørreskjema?)

Læring

- Merket dere forskjell i konsentrasjonen på slutten av dagen?

Sosiale forskjeller

- Opplevd at elever ikke har med matpakke?

Vedlegg 2: Eksempel på samtykkeskjema til foresatte

Foresatte v/ elever

FORESPØRSEL OM DELTAGELSE I FOLKEHELSEINSTITUTTETS FORSKNINGSPROSJEKT: «UTVIKLING AV EN NASJONAL MODELL FOR SKOLEMAT - EN PILOTSTUDIE»

Folkehelseinstituttet (FHI) ønsker å undersøke effekten av en mulig framtidig modell for skolebespisning. Vi ønsker å undersøke om gratis skolemat kan bidra til et bedre kosthold, bedre læring, bedre læringsmiljøet samtidig som det er bærekraftig, kostnadseffektivt og sosialt utjevne. Som en start på dette arbeidet jobber Folkehelseinstituttet sammen med Geitmyra matkultursenter for barn og organisasjonen Unge kokker om utviklingen av et konsept med enkle varmretter. Dette skal gjennomføres på fem ungdomsskoler, ti dager per skole.

Hva innebærer deltagelse i fokusgruppen?

skole har gjennomført, eller skal gjennomføre, ti dager med servering av gratis skolemat til elevene. For å vite noe om hva elevene selv synes om servering av gratis skolemat ønsker vi å ha et gruppeintervju med 5-10 elever på hver av disse skolene. Vi vil stille spørsmål knyttet til skolematen de har fått. Vi vil blant annet spørre om i hvilken grad de likte opplegget og om det var forskjell under spisingen sammenlignet med en vanlig dag. Elevene skal ikke oppgi noen personlige opplysninger, og vil være anonyme.

Intervjuene gjennomføres på skolen. Dato og tidspunkt blir informert om nærmere, men det vil foregå i en klassesstime. Tidsrammen er på ca. 45 minutter. Intervjuene vil foregå med båndopptager og samtykkeerklæring må signeres av en foresatt og returneres med eleven til intervjuene.

Frivillig deltagelse

Det er frivillig å delta i prosjektet. Dere kan når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle innsamlede opplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for din sønn/datter eller for skolen hvis dere ikke vil delta eller senere velger å trekke dere.

Deres rettigheter

Intervjuene er anonyme og det som blir sagt blir ikke koblet til person eller skole. Vi vil bruke opplysningene vi innhenter til prosjektets rapport og en mulig masteroppgave. I prosjektperioden vil prosjektgruppen ved Folkehelseinstituttet ha tilgang til innsamlet data. Lydfiler skal slettes etter transkribering.

Behandling av personopplysninger

Dersom personopplysninger skulle komme frem i forbindelse med intervjuet, vil disse anonymiseres. Vi behandler personopplysninger i samsvar med personvernregelverket.

Kontaktinformasjon

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- FHI ved prosjektkoordinator Cathrine Kolve, CathrineSolheim.Kolve@fhi.no, 92621182
- FHI ved prosjektleder Elling Tufte Bere, EllingTufte.Bere@fhi.no, 98017067
- Personvernombud FHI Erlend Bakken Erlend.Bakken@fhi.no, 48102201

Med vennlig hilsen

Prosjektleder
Elling Tufte Bere
Seniorforsker
Folkehelseinstituttet

Samtykkeerklæring

Signeres av foresatte til den som stiller til intervju.

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Utvikling av en nasjonal modell for skolemat - en pilotstudie» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til at min sønn/datter _____ (skriv inn navn) kan delta i intervju.

Jeg samtykker til at opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av foresatt, dato)

Elever v/

INFORMASJON OM DELTAGELSE I FOLKEHELSEINSTITUTTETS FORSKNINGSPROSJEKT: «UTVIKLING AV EN NASJONAL MODELL FOR SKOLEMAT - EN PILOTSTUDIE»

Folkehelseinstituttet (FHI) ønsker å undersøke om gratis skolemat kan bidra til et bedre kosthold, bedre læring og bedre klassemiljø. Som en start på dette arbeidet jobber Folkehelseinstituttet sammen med Geitmyra matkultursenter for barn og organisasjonen Unge kokker om utviklingen av et konsept med enkle varmretter. Det er viktig for oss å vite hva elevene på skolen synes om opplegget - dere som elevråd er vant til å snakke på vegne av klassen deres og vi vil derfor prate med dere.

Hva innebærer deltagelse i fokusgruppen?

Din skole har gjennomført ti dager med servering av gratis skolemat. Vi ønsker å vite hva dere synes om det å få gratis skolemat. Vi vil blant annet spørre om dere likte maten dere fikk, om dere likte opplegget og hvordan dere opplevde disse 10 dagene.

Vi ønsker å stille spørsmålene til dere i elevrådet i en gruppe samtidig. Dere trenger ikke oppgi noen personlige opplysninger.

Intervjuene gjennomføres på skolen. Dato og tidspunkt blir informert om nærmere, men det vil foregå i en klassesstime. Intervjuene vil foregå med båndopptaker for at vi skal huske hele samtalen, men dette slettes kort tid etter og skal ikke høres på av noen andre enn oss i prosjektgruppa.

Husk at en av foreldrene dine må skrive under på samtykkeskjema før intervjuet.

Frivillig deltagelse

Det er frivillig å delta i prosjektet. Dere kan når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle innsamlede opplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for din skole hvis dere ikke vil delta eller senere velger å trekke dere.

Deres rettigheter

Dere vil være anonyme og det som blir sagt blir ikke koblet til person eller skole. Vi vil bruke opplysningene vi innhenter til en rapport og en masteroppgave. I prosjektperioden vil prosjektgruppen ved Folkehelseinstituttet ha tilgang til innsamlet data. Lydfiler skal slettes etter transkribering.